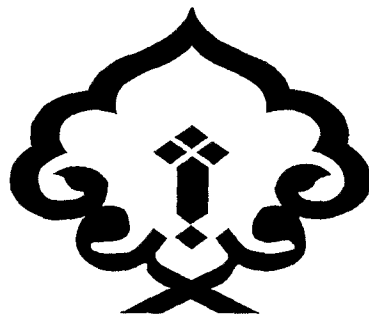

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۹۲۷۱۵

دانشکده علوم قرآنی واحد قم

موضوع:

اعجاز تشریحی قرآن کریم

برای دریافت مدرک کارشناسی ارشد

استاد راهنما:

دکتر سید محمود طیب حسینی

استاد مشاور:

حجة الاسلام والمسلمین دکتر حسینی زاده

دانشجو:

صمد اسمی قیه باشی

۹۸۷۶۵

(تایستان ۱۳۸۷)

۴۹۵۷
۸۷/۱۱/۲۴

۱۳۸۷ / ۱۱ / ۲۴

کتابخانه اساتید
دانشگاه قم

دانشکده علوم قرآنی واحد قم

موضوع :

اعجاز تشریحی قرآن کریم

برای دریافت مدرک کارشناسی ارشد

استاد راهنما :

دکتر سید محمود طیب حسینی

استاد مشاور :

حجة الاسلام والمسلمین دکتر حسینی زاده

دانشجو :

صمد اسمی قیه باشی

(تابستان ۱۳۸۷)

کلیهٔ علوم قرآنی « قم »

موضوع الرسالة :

الاعجاز التشريعي في القرآن الكريم

رسالة ماجستير

الاستاذ المشرف :

الدكتور سيد محمود طيب حسيني

الاستاذ المستشار :

حجة الاسلام الدكتور سيد عبد الرسول حسيني زاده

المحقق :

صمد اسمي قيه باشي

(١٤٢٩ هـ - ق)

صورت جلسہ دفاعیہ پایان نامہ کارشناسی ارشد

با توکل بہ خداوند متعال و عنایات حضرت بقیہ اللہ الاعظم (عج)

جلسہ دفاعیہ دانشجو: **محمد اسلم قیوم پانس** فارغ التحصیل مقطع: کارشناسی ارشد

رشته: علوم قرآن مجید تحت عنوان: **اعجاز سبب معنی قرآن کریم**

در تاریخ: ۱۷/۱۳/۱۴۰۱ بہ راهنمایی استاد: **دکتر سید محمد زید طیب حسینی**

و با حضور اعضاء هیأت داوران برگزار شد.

هیات پس از استماع شیوہ تحقیق و چکیدہ پایان نامہ از سوی دانشجو و نیز استماع نقد داوران و پاسخ های

دانشجو و استاد راهنما با اکثریت اتفاق آراء آن را پذیرفته و با درجہ عالی بسیار خوب

خوب قابل قبول و با نمبرہ (بہ عدد): (با حروف): **حسین**

مورد تصویب قرار دادند.

غیر قابل قبول دانستہ و با نمبرہ (بہ عدد): (با حروف):

مشروط مردود اعلام نمودند.

موارد اصلاح:

امضاء

رتبہ علمی

نام و نام خانوادگی

اعضای هیات داوران

استاد

سید محمد طیب حسینی

۱- استاد راهنما

استاد

سید عبدالرحمن محمد زاید

۲- استاد مشاور

استاد

احمد رضا

۳- استاد داور (۱)

استاد

زاهد

۴- استاد داور (۲)

مدیر گروہ:

نمایندہ تحصیلات تکمیلی:

امتیاز پایان نامہ بہ شرح ذیل مشخص می گردد:

۱- نمبرہ ۱۸ الی ۲۰ عالی

۲- نمبرہ ۱۶ الی ۱۷/۹۹ بسیار خوب

۳- نمبرہ ۱۴ الی ۱۵/۹۹ خوب

۴- نمبرہ ۱۲ الی ۱۳/۹۹ قابل قبول

۵- نمبرہ کمتر از ۱۲ غیر قابل قبول

تقدیم

تقدیم به:

ساحت مقدس و روح با عظمت خاتم الانبیاء، محمد مصطفی (ص) و اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام که وجود عالم امکان به برکت وجود آن هاست.

تقدیم به:

منجی عالم بشریت، امید مستضعفان، دادرس مظلومان، به امید روزی که ظهور کند و جهان را پر از عدل و داد نماید.

تقدیم به:

روح بزرگوار و ملکوتی امام خمینی (ره) و شهدای انقلاب اسلامی.

تقدیم به: —

پدر و مادر عزیزم که مرا با معارف قرآن کریم و اهل بیت (ع) آشنا نمودند و دعایشان همیشه بدرقه‌ی راهم بوده است و همسر مهربانم که با تشویق‌ها و همدلی‌هایش مرا همراهی نمودند.

تشکر و قدردانی

«الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنْ هَدَانَا اللَّهُ» اعراف/۴۳

حمد و سپاس بی‌کران خداوند یکتا را که ما را به راه راست هدایت نمود و سلام و درود بی‌پایان خداوند بر پیامبر اکرم(ص) و اهل بیت عصمت و طهارتش که راهنمایی امت و کشتی نجات بشریت هستند. در اینجا از باب «من لم يشكر المخلوق ولم يشكر الخالق» برخوردارم می‌دانم از راهنمایی‌های ارزشمند و مساعدت‌های استاد گرامی دکتر سید محمود طیب حسینی و نیز از ارشادات و زحمات حجة الاسلام والمسلمین دکتر حسینی زاده تشکر و قدر دانی نمایم.

و همچنین از رئیس دانشکده علوم قرآنی قم جناب حجة الاسلام والمسلمین دکتر گرجیان بخاطر زحماتی که برای دانشجویان و دانشکده کشیده‌اند، تشکر می‌نمایم و از مسئولین آموزش این دانشکده و از کلیه کسانی که بنده را در انجام این پروژه تحقیق، مساعدت نموده و متحمل زحمت شده‌اند، تشکر نموده، مزید توفقات ایشان را از درگاه خداوند منان مسئلت دارم.

چکیده

اعجاز تشریحی به عنوان یکی از وجوه اعجاز قرآن کریم از سوی برخی مفسران معاصر مطرح گردیده است. سوال این است که مقصود از اعجاز تشریحی چیست و نسبت به شرایع دیگر و قوانین وضعی بشر از چه جایگاهی برخوردار است؟ در صورتی که اعجاز قرآن کریم در بعد تشریحات ثابت گردد و ویژگی‌ها و اهداف آن و همچنین جایگاه آن نسبت به شرایع دیگر به خوبی تبیین شود تمام جوامع بشری بدان روی خواهند آورد.

اعجاز تشریحی همان معارف، احکام و دستور العمل‌های قرآن کریم است که در برخی آیات خود، بدان تضحی کرده و همه را به همانند آوری فراخوانده است. وجهت عمده‌ای که بشر از آوردن مشابه قرآن عاجز مانده، علوم معارف و دستور العمل‌هایی است که برای همیشه تازه و نو و در هر زمان و مکان دارای انعطاف و پویایی و بر مصادیق گوناگون قابل تطبیق است.

تشریحات قرآن کریم دارای ویژگی‌ها و امتیازهای بی‌شماری است که در دیگر تشریحات وضعی وجود ندارد، برخی از این ویژگی‌ها عبارت‌اند از ملایم بودن با فطرت بشری متناسب بودن با توانایی‌های انسان به گونه‌ای که نه موجب اختلال نظام زندگی انسان شود و نه موجب عسر و حرج باشد. سازگاری با سنن صحیح اجتماعی و عدم تنافر با طبع آدمی، برخورداری از ضمانت اجرایی، سازگاری با عقل و علم، اعتدال و در نظر گرفتن مصلحت فرد و جامعه، مبرا بودن از هر گونه گرایش انحرافی، جامعیت معارف و احکام که درباره‌ی حیات انسان، سه بعد را که لازمه‌ی زندگی اجتماعی وی در این جهان است رعایت کرده، رابطه‌ی انسان با خود و جامعه و رابطه‌ی وی با آفریدگارش، اما در حالی که قوانین بشری، تنها شئون زندگی اجتماعی انسان را جهت بخشیده، آن هم گاهی به صورت تبعیض آمیز و ناقص و از بقیه‌ی شئون آن، به ویژه رابطه‌ی انسان با پروردگارش به کلی غفلت ورزیده است.

هنگامی که تشریحات قرآن کریم با این ویژگی‌ها که همه شئون فردی و اجتماعی زندگی بشر نظر داده، در کنار ویژگی آورنده‌ی آن‌ها که فرد امی و تعلیم ندیده بوده، در نظر گرفته شود، اعجاز قرآن کریم از این بعد ثابت می‌گردد.

و اصولاً شریعتی به این گستردگی که در تمام عرصه‌های زندگی انسان نظر داده باشد همانند شریعت اسلام در دست نیست. یگانه دین الهی زنده‌ی جهان، اسلام است و بس.

کلید واژه‌ها: اعجاز، اعجاز تشریحی، قرآن، معارف، احکام، حقوق، قوانین، عهدین

فهرست عناوین

۱	فصل اول: کلیات
۱	مقدمه
۳	کلیات تحقیق
۳	۱- تبیین مسأله
۴	۲- اهمیت و ضرورت تحقیق
۵	۳- اهداف و مقاصد تحقیق
۵	۴- سوال اصلی پژوهش
۶	۵- سؤالات فرعی تحقیق
۶	۶- فرضیه‌ی تحقیق
۷	۷- سوابق و پیشینه تحقیق
۲۰	۸- روش تحقیق
۲۱	بخش اول:
۲۱	۱-۱- تعریف مصطلحات
۲۱	۱-۱-۱ معنای لغوی «اعجاز و معجزه»
۲۲	۱-۱-۲ معنای اصطلاحی «اعجاز و معجزه»
۲۲	الف) تعریف کلامی:
۲۵	ب) تعریف فلسفی:
۲۵	نقد و بررسی

- ۱-۱-۳-اعجاز و معجزه در قرآن ۲۶
- ۱-۱-۴-معنای لغوی تشریح ۳۰
- ۱-۱-۵-معنای اصطلاحی شریعت و تشریح: ۳۱
- ۱-۱-۶-معنای لغوی قرآن ۳۲
- ۱-۱-۷-معنای اصطلاحی قرآن: ۳۴
- ۱-۱-۸-اعجاز تشریحی قرآن کریم ۳۴
- نقد و بررسی: ۳۷
- بخش دوم: ۳۸
- ۱-۲-سیر تاریخی اعجاز تشریحی قرآن ۳۸
- بخش سوم: ۴۶
- ۱-۳-جایگاه و منزلت سنت پیامبر اکرم (ص) در تشریحات قرآن کریم ۴۶
- ۱-۳-۱-محیط رشد پیامبر اکرم (ص) ۴۶
- ۱-۳-۲-«جایگاه سنت پیامبر اکرم (ص) نسبت به تشریحات قرآن کریم» ۴۸
- ۱-۳-۳-حجم تفسیری سنت پیامبر اکرم (ص) نسبت به تشریحات قرآن کریم ۵۲
- ۱-۳-۳-۱-دیدگاه اول: ۵۳
- ۱-۳-۳-۲-دیدگاه دوم: ۵۳
- ۱-۳-۳-۳-دیدگاه سوم: ۵۴
- ۱-۳-۴-نقش سنت پیامبر اکرم (ص) نسبت به تشریحات قرآن کریم ۵۶
- ۱-۴-۳-۱-تبیین مجمل های قرآن کریم ۵۷
- ۱-۴-۳-۲-تقیید مطلق های قرآن کریم ۵۸

- ۱-۳-۴-۳- تخصیص احکام عام قرآن کریم ۵۹
- ۱-۳-۴-۴- تاکید احکام موجود در قرآن کریم ۵۹
- ۱-۳-۴-۵- بیان حکم جدید از طرف سنت که قرآن درباره آن سکوت کرده است ۶۰
- خلاصه و نتیجه: ۶۱
- فصل دوم: کلیاتی درباره اعجاز تشریحی قرآن کریم ۶۲
- بخش اول: ۶۳
- ۲-۱- حوزه و ابعاد اعجاز تشریحی: ۶۳
- ۲-۱-۱- دیدگاه اول: ۶۳
- ۲-۱-۲- دیدگاه دوم: ۶۴
- خلاصه و نتیجه ۶۶
- بخش دوم: ۶۷
- ۲-۲- مخالفان و موافقان اعجاز تشریحی و دلایل آن ها ۶۷
- ۲-۲-۱- مخالفان اعجاز تشریحی ۶۸
- الف) برخی از قرآن پژوهان ۶۸
- نقد و بررسی: ۶۹
- ب) برخی از اخباری ها ۶۹
- نقد و بررسی: ۶۹
- ۲-۲-۲- دلایل مخالفان اعجاز تشریحی ۷۰
- ۱- کجامعیت^{عموم} ۷۱
- نقد و بررسی: ۷۱
- ج

۷۱	۲-کصراحت
۷۱	نقد و بررسی:
۷۲	۳-انظم و انسجام
۷۳	نقد و بررسی:
۷۳	۲-۲-۳- موافقان اعجاز تشریحی قرآن کریم
۷۳	الف) دیدگاه برخی قرآن پژوهان درباره‌ی اعجاز تشریحی
۷۴	ب) دیدگاه برخی مستشرقان درباره‌ی اعجاز قرآن
۷۶	۲-۲-۴- دلایل موافقان اعجاز تشریحی قرآن کریم
۷۷	الف) ادله‌ی نقلی:
۷۷	۱- آیات قرآن:
۷۹	۲- اوصاف قرآن
۸۱	۳- روایات معصومان (ع)
۸۳	ب) ادله عقلی:
۸۵	خلاصه و نتیجه:
۸۶	بخش سوم:
۸۶	۲-۳- ویژگیهای تشریحات قرآن کریم
۸۸	۲-۳-۱- الهی بودن تشریحات قرآن کریم
۸۹	۲-۳-۲- سازگاری با هر تمدن صحیح انسانی
۹۱	۲-۳-۳- اعتدال و میانه روی در تشریحات قرآن
۹۴	۲-۳-۴- هماهنگی با فطرت و سرشت انسانی

- ۲-۳-۵- خرد پذیری و خرد پروری: ۹۵
- ۲-۳-۶- واقع بینی و ژرف اندیشی ۹۷
- ۲-۳-۷- جامعیت و شمولیت ۹۹
- ۲-۳-۸- انعطاف پذیری ۱۰۰
- ۲-۳-۹- توجه به مصالح بین المللی ۱۰۱
- ۲-۳-۱۰- خطابات موجز، در برگیرنده مصالح گسترده ۱۰۳
- خلاصه و نتیجه: ۱۰۶
- بخش چهارم: ۱۰۷
- ۲-۴-۱- اهداف و مقاصد تشریحات قرآن کریم ۱۰۷
- ۲-۴-۱- تصحیح عقاید و تصورات: ۱۰۷
- الف) پایه گذاری و بنیان نهادن ستون توحید ۱۰۷
- ب) تصحیح عقیده درباره‌ی نبوت و رسالت انبیاء ۱۰۹
- ج) تثبیت عقیده‌ی ایمان به آخرت و روز جزاء: ۱۱۱
- ۲-۴-۲- تثبیت و تقریر کرامت انسان و حقوق آن ۱۱۲
- الف) تقریر کرامت انسان ۱۱۲
- ب) تقریر حقوق انسان ۱۱۳
- ج) تاکید بر رعایت حق و حقوق ضعیفان ۱۱۷
- ۲-۴-۳- عبادت خداوند و رعایت تقوای او ۱۱۸
- ۲-۴-۴- تزکیه و پاکی نفس بشری ۱۲۲
- ۲-۴-۵- تشکیل و تکوین خانواده سالم و صالح و رعایت حقوق زن ۱۲۳

- الف) ازدواج از نظر قرآن کریم: ۱۲۴
- ب) ازدواج میثاق محکم و غلیظ ۱۲۵
- ج) ذریه و فرزند صالح ۱۲۵
- د) رعایت حقوق زن و آزادی او از ظلم و جور جاهلیت ۱۲۶
- ۲-۴-۶- بنیان نهادن امت شهید و گواه بر بشریت ۱۲۸
- ۲-۴-۶-۱- اوصاف امت گواه و شهید ۱۲۹
- الف) ربانی ۱۲۹
- ب) میانه روی و اعتدال ۱۲۹
- ج) فراخوانی ۱۳۰
- د) وحدت و یک پارچگی ۱۳۰
- ۲-۴-۷- دعوت و فراخوانی انسان به تعاون و همکاری جهانی ۱۳۱
- الف) آزادی انسان از عبادت انسان دیگر ۱۳۲
- ب) اخوت و برادری و مساوات انسانی ۱۳۲
- ج) قسط و عدالت برای تمام انسانها ۱۳۳
- د) سلامت و امنیت جهانی ۱۳۴
- خلاصه و نتیجه ۱۳۷
- فصل سوم: مقایسه و تطبیق تشریحات معارفی قرآن کریم با عهدین و قوانین وضعی بشر ۱۳۹
- بخش اول: ۱۴۰
- ۳-۱- مقایسه‌ی معارف قرآن و عقاید بشر در طول تاریخ ۱۴۰
- ۳-۱-۱- عقیده افسانه یونانیان ۱۴۱

- ۱۴۲.....۳-۱-۲- عقیده‌ی مصریان قبل از اسلام.....
- ۱۴۲.....۳-۱-۳- عقیده در محیط ظهور قرآن کریم.....
- ۱۴۳.....۳-۱-۴- معارف قرآن کریم در اثبات وجود خداوند.....
- ۱۴۵.....بخش دوم:.....
- ۱۴۵.....۳-۲- خداوند در قرآن و عهدین.....
- ۱۴۸.....بخش سوم:.....
- ۱۴۹.....۳-۳- انبیاء در قرآن کریم و عهدین.....
- ۱۵۰.....۳-۳-۱- حضرت آدم(ع) در قرآن و تورات.....
- ۱۵۰.....الف) سیمای آدم(ع) در تورات:.....
- ۱۵۱.....ب) سیمای آدم(ع) در قرآن.....
- ۱۵۲.....۳-۳-۲- حضرت نوح(ع) در قرآن کریم و تورات.....
- ۱۵۲.....الف: سیمای نوح(ع) در تورات.....
- ۱۵۲.....ب) سیمای نوح(ع) در قرآن کریم.....
- ۱۵۳.....۳-۳-۳- حضرت ابراهیم(ع) در قرآن کریم و تورات.....
- ۱۵۳.....الف) سیمای ابراهیم(ع) در تورات.....
- ۱۵۳.....ب) سیمای حضرت ابراهیم(ع) در قرآن.....
- ۱۵۵.....۳-۳-۴- لوط(ع) از دیدگاه قرآن و تورات.....
- ۱۵۵.....الف) سیمای لوط(ع) در تورات.....
- ۱۵۷.....۳-۳-۵- حضرت یعقوب در قرآن و تورات.....
- ۱۵۷.....الف) سیمای یعقوب(ع) در تورات.....

- ۱- نسبت مکر و فریب به حضرت یعقوب (ع) ۱۵۷
- ۲- تهمت دروغ و فریب به حضرت یعقوب (ع) ۱۵۷
- ب) سیمای یعقوب (ع) در قرآن مجید ۱۵۹
- ۳-۳-۶- حضرت داوود (ع) در قرآن کریم و عهدین ۱۶۰
- الف) سیمای حضرت داوود (ع) در تورات ۱۶۰
- ب) سیمای داوود (ع) در قرآن کریم ۱۶۱
- ۳-۳-۷- حضرت سلیمان (ع) در قرآن کریم و عهدین ۱۶۴
- الف) سیمای سلیمان (ع) در عهدین ۱۶۴
- ب) سیمای سلیمان (ع) در قرآن کریم ۱۶۵
- ۳-۳-۸- حضرت مسیح (ع) در قرآن و انجیل ۱۶۷
- الف) سیمای مسیح (ع) در انجیل ۱۶۷
- ب) سیمای حضرت مسیح (ع) در قرآن کریم ۱۶۸
- خلاصه و نتیجه ۱۷۱
- فصل چهارم: مقایسه‌ی برخی قوانین و احکام قرآن کریم با عهدین و قوانین وضعی بشر ۱۷۲
- بخش اول: ۱۷۳
- ۴-۱- چستی و چگونگی قوانین و احکام اسلامی ۱۷۳
- بخش دوم: ۱۷۷
- ۴-۲- ربا در قرآن کریم و مقایسه‌ی آن با ادیان دیگر و قوانین وضعی بشر ۱۷۷
- ۴-۲-۱- ربا در جوامع گذشته ۱۷۸

- الف) ربا در سومر: ۱۷۸
- ب) ربا در بابل و آشور: ۱۷۸
- ج) ربا در روم باستان: ۱۷۸
- ۴-۲-۲- ربا در ادیان دیگر ۱۷۹
- الف) ربا در آئین برهمنی: ۱۷۹
- ب) ربا در آئین یهود: ۱۷۹
- ۴-۲-۳- ربا در جاهلیت ۱۷۹
- ۴-۲-۴- ربا در قوانین غرب ۱۸۰
- ۴-۲-۵- ربا در قرآن کریم ۱۸۱
- الف) آیات ربا ۱۸۱
- ب) آثار و اضرار ربا از نظر اسلام ۱۸۲
- ج) رشد و توسعه اقتصادی از نظر اسلام ۱۸۷
- بخش سوم: ۱۸۸
- ۴-۳- قوانین کیفری در اسلام و شرایع دیگر ۱۸۸
- بخش چهارم: ۱۹۰
- ۴-۴- احکام قتل نفس و حد آن ۱۹۰
- ۴-۴-۱- احکام قتل در عصر جاهلیت ۱۹۰
- ۴-۴-۲- احکام قتل در قانون حمورابی ۱۹۰
- ۴-۴-۳- احکام قتل در تورات ۱۹۱
- ۴-۴-۴- احکام قتل نفس و حد آن در دین اسلام ۱۹۲

- الف) آیات قتل ۱۹۲
- ب) شرایط و ضوابط حکم قتل ۱۹۳
- بخش پنجم: ۱۹۵
- ۴-۵- زنا در قرآن کریم و قوانین دیگر ۱۹۵
- ۴-۵-۱- زنا در عصر جاهلیت ۱۹۵
- ۴-۵-۲- زنا در تورات ۱۹۵
- ۴-۵-۳- زنا در قوانین غرب ۱۹۶
- ۴-۵-۴- زنا در قرآن کریم ۱۹۶
- الف) آیات زنا ۱۹۶
- ب) شرایط و ضوابط حد زنا ۱۹۹
- خلاصه و نتیجه: ۲۰۲
- الف) نظام جنائی در شریعت اسلام ۲۰۲
- ب) اعجاز تشریحی در نظام جنائی و کیفری ۲۰۲
- نتایج نهایی پژوهش ۲۰۳
- پیشنهادات ۲۰۶
- فهرست منابع ۲۰۸

قرآن کریم، نامه‌ی جاودانه‌ای است که در تمام اعصار به نیازها و مشکلات فردی و اجتماعی پاسخ می‌دهد و ارائه‌ی طریق می‌نماید و اعجازش در این است که در زمان‌های گوناگون، معارف، احکام، و دستورالعمل‌هایش راهگشای مراحل مختلف زندگی بشری است و انسان‌ها را به بایسته‌ها و نایسته‌ها و اهداف واقعی آفرینش راهنمایی می‌کند. بنابراین معجزه بودن تشریحی قرآن کریم این است که معارف و دستورالعمل‌های این کتاب مقدس بر وفق مقتضیات هر زمان، حالت انطباق و انعطاف با مصادیق فراوان دارد و با داشتن هدف مشخص وضع گردیده، در مواردی که شرایطی به وجود آید، احکام و دستورهای متناسب با همان مقتضیات و شرایط ارائه می‌نماید.

بر اساس سیر تاریخی به نظر می‌رسد شیخ مفید (م ۴۱۳ ق) در نیمه اول قرن پنجم هجری اولین کسی باشد که اشمال قرآن کریم بر مطالب دقیق علوم الهی، مکارم اخلاق، ارشاد به فنون حکمت علمی و عملی و مصالح دینی و دنیوی را وجهی از اعجاز قرآن کریم دانسته‌اند و در قرن هفتم هجری قرطبی در تفسیرش اشمال قرآن بر احکام حلال و حرام و حکمت‌های بالغه قرآن کریم را دو وجه اعجاز قرآن یاد کرده است.

پس از آن اعجاز قرآن در بعد تشریعیات را به طور مفصل در تفسیر علامه بلاغی (ره) (م ۱۳۵۲ ق) می‌بینیم. وی در مقدمه‌ی تفسیر آلاء الرحمن، به اعجاز قرآن کریم از جنبه تشریح عادلانه و نظام مدنی آن تصریح نموده و بحث تفصیلی آن را به دو کتاب (الهدی الی دین المصطفی و الرحلة المدرسیة) ارجاع داده است و همزمان با علامه بلاغی، رشید رضا، در المنار یکی از وجوه اعجاز قرآن را در علوم دینی و تشریحی معرفی کرده است.

نظریه‌ی اعجاز تشریحی پس از این از سوی قرآن پژوهان پیگیری شد. چنانکه اعجاز در تشریحات قرآن کریم و قوانین و احکام این کتاب آسمانی در آثار علامه طباطبائی و آیت الله خوئی (ره) از شاگردان علامه بلاغی انعکاس یافت و پس از آن در آثار بزرگانی همچون آیت الله معرفت (ره)، آیت الله سبحانی و مکارم شیرازی به طور مبسوط تری به بحث گذاشته شد.

و برخی دیگر از قرآن پژوهان بر آن شدند که در کتابی مستقل به این بعد از اعجاز بپردازند که عبارتند از: وهبه زحیلی در القرآن الکریم بنیته التشریعیه و خصائصه الحضاریه، علی احمد بابکر در الاعجاز التشریعی فی القرآن، اسماعیل ابراهیم در القرآن و اعجازه التشریعی و قره داغی در الاعجاز التشریعی فی القرآن والسنة و محمود احمد الزین در القرآن و اعجاز تشریعی متجدد.

این پژوهشگران، اثبات اعجاز تشریعی قرآن کریم را بر اموری چند از قبیل امی بودن پیامبر اسلام (ص) مقایسه‌ی احکام قرآن با احکام عهدین و قوانین مدون بشری رایج در جوامع پیشرفته غربی مبتنی ساخته‌اند و ویژگی‌ها و امتیازهایی برای تشریحات قرآن کریم بر شمرده‌اند که این امتیازها در شرایع دیگر و قوانین وضعی بشر وجود ندارد و یا کمتر رعایت شده است.

در هر صورت آن چه عظمت و اعجاز قرآن را در هر عصر و زمان مورد توجه قرار می‌دهد علوم، معارف و مقرراتی است که پاسخ گوی تمام نیازهای انسان به حدّ کافی بوده و راهنما و راهگشای جوامع مختلف بشری است.